

da nam je mogoče dojeti slike in like prostorninske umetnosti popolnoma šele v časovnem zaporedju; nasprotno da je zaporednost pesnitve razprostrta v našem spominu takorekoč kot nekaj prostornega. Tukaj bi torej bila podana možnost za tako osvetljevanje oblikovalnih možnosti v naši stroki s pomočjo zakonov, prevzetih iz prostorninske umetnosti. Vidimo namreč, da se pri kvantitativni formalni izgradbi kakega pesniškega umotvora presega v področje druge umetnosti. Toda za pojmovanje kvalitativnih formalnih zakonov v eni ali drugi stroki s tem ni nič doseženega; zakaj važno je, da spoznamo bistvo upodabljaljoče ali pesniške umetnosti same zase, ne pa njuno medsebojno razmerje. Iz takih obmejnih slučajev, kjer prekorači n. pr. pesniška umetnost svoje prvobitne meje in se približa kiparstvu ali slikarstvu, se ne da nič dobiti za bistvo poezije pa tudi ne glede načinov koncepcije v kiparstvu ali slikarstvu. Vsaka umetniška teorija (poetika, teorija glasbe, umetniška veda, si mora najti najvažnejše kvalitativne zakone, ki pritičejo njej in nobeni drugi v njej pripadajočem čutnem področju umetniškega udejstvovanja. Osnovna ideja Wölfflinovega dela, pojasniti življenje kakega umetniškega področja iz njega samega in podati takorekoč njega morfologijo, se s takim postopkom naravnost uniči. Seveda se lahko rabijo pojmi, ki počivajo na estetskih elementarnih občutkih ritma, simetrije, proporcije in harmonije, in ki služijo, da z njimi poznamenujemo oblikovanje prostora in izpolnjenje časa, v obeh strokah, ker so obema lastni, n. pr. pojem tektonskega. Ako se pa seže po drugih terminih, da se s tem pokaže na skupno notranjo zakonitost raznih področij, se je treba zavedati, da služijo v tem slučaju pač le v prenesenem ali širšem pomenu; n. pr. izrazi slikarsko in koloristično, melodično ne morejo pomeniti v poeziji isto, kar v upodabljaljoči umetnosti ali glasbi.

Kar se da doseči z uporabo Wölfflinovih kategorij v literarni vedi, je v najboljšem slučaju to, da obvladuje v gotovem razdobju enakomeren časoven stil produkcijo upodabljaljoče in literarne umetnosti.

Celotna dejanost kakega umotvora ali tudi umetnosti vobče se z omejenimi sredstvi estetike ne da izrpati. Umetnine kot zgodovinske činjenice vsebujejo mnogo verskih in estetskih, ki se pa ne dajo oddvojiti od estetskih, ki se pa ne dajo odmisлити od umotvora; ker ima pač umetnost ozko razmerje k vsem življenjskim smerem. Njena posebnost obstoji v tem, da so vse raznolike vrednote spojene in zlite v živo in urejeno tvorbo. Studij umotvora mora zato tudi pritegniti v krog svojih opazovanj idejne mase, ki so razstrte v pesnitvi. Izkazati mora v konkretnem delu ali pa v množstvu takih del oborino gotovih svetskih naziranj, ki so bila last pesnikova, takrat ko je ustvarjal.

Toda taki pogledi na miselno vsebino kake pesnitve nam morejo obrazložiti samo eno, sicer važno stran problema. Odkrijejo nam idejne kroge, v katerih je živel pisatelj. Toda mnogi ljudje imajo s pesnikom skupna čuvstva pa tudi misli. In le zmožnost, da more oblikovati to, kar misli in čuti, dela pesnika umetnikom. Umetnost prelije zadržaj v obliko. In bistven del naloge obstoji ravno v tem, da se izkaže ta ozka in nujna zveza med zadržajem in vsebino. Alegorična razlaga pesnitev, ki je nekoč pozvedovala za njih globljim zmisлом, je prezrla oblikovni element; za njo je veljalo dvoje načel: da ima vsak umotvor globok zmisel, 'višji pomen', ki se da doseči pótém razuma; drugič, da je tisti, ki je dognal to višjo zmisel, že tudi opravil z umotvorom. Za to metodo je mistična zmisel umetnine vse, a njena oblika le nekaj slučajnega, samovlastnega. Estetska metoda sicer tudi shvača umotvor simbolno, toda ne trdi, da je umetnik ustvaril svoje delo kot eksemplifikacijo ideje. Ona marveč priznava notranjo nujnost oblike kot izraz ideje in se trudi dognati, kako je postala umetniška ideja — to je odlomek pesnikovega svetovnega naziranja — v pesnitvi kri in meso. Reduciranje žive in cvetoče vsebine kakega umotvora na prozorne, shematske poteze 'zadržaja' je metodičen pripomoček, potreben pri vsaki estetski analizi umotvora. Seveda ostane taka formula, ki jo odkrijemo v umotvoru, najsi bo še tako duhovita in globoka, vendar le nekaj suhega napram bujnemu življenju, ki kipi v umotvoru.

ZAPISKI.

SLOVSTVO.

Slovenski bijografski leksikon. Uredil Izidor Cankar s sodelovanjem Jože Glonarja, Franca Kidriča, Janka Šlebingerja. 1. zvezek: Abraham—Erberg. V Ljubljani, 1925. Založila Zadružna gospodarska banka. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Str. 169. — S pričujočim zvezkom je pod finančnim pokroviteljstvom Zadružne gospodarske banke v Ljubljani začela družba znanstvenikov in strokovnjakov delo, ki v podobi življenjepisov hoče v glavnih in značilnih črtah predstaviti stremljenje in delo vseh osebnosti, ki so izšle iz našega naroda ali so bile na naših tleh ž njim v živi zvezi ali zapustile sledove svojega dela v njem. Dasi je poglavitni namen vsakega leksikona, da ustreza kot praktično pomagalo pri točnem in hitrem poučenju, gre naš leksikon (prvi poizkus kakršnegakoli kompendija pri nas, izvzemši besednjake) po svoji zasnovi in okolnostih, ki ga spremljajo, daleč preko zgolj praktičnega pomena. Ta knjiga zaznamenuje na kratko a na globoko vse naše narodno življenje v njegovih buditeljih, ustvarjaveih in ohranjevaveih od početka do danes, riše ž njimi vred čase in njihove boje in tako kaže v pisanih stopnjah pot slovenskega tvornega duha, voljo, živeti po svojih lastnih

notranjih nagibih in zlasti priča o našem narodnem duševnem zakladu, ki ga ustvarilo versko, umetniško, znanstveno in tudi gospodarsko delo. Po svoji vrednosti je ta knjiga poleg Grudnove Zgodovine slovenskega naroda za Pleteršnikovim slovarjem šele drugi zrel poizkus, ki hoče pogledati na naš narod kot celoto, kot organizem, ter dokazuje njegovo stvojestvenost in upravičenost. A šele v globini, ki sledi vsako življenje do korena, v spoštovanju, ki ničesar ne omalovažuje in v organičnosti, po kateri se vsi deli spajajo v enoto, je prava vrednost tega dela. Mnoga imena, o katerih bi pragmatična zgodovina molčala, govore tu svoj poseben jezik: preko abecednega reda se vežejo v časovne enote in pričajo o naši duševni orientaciji (n. pr. reformacija — klasicizem); v svoji zaporednosti nam razkrivajo rodovnike in duševna okolišča (Čopi, Dolinarji — Rožna dolina na Koroškem); po zgolj znanstvenem podajanju snovi in navedbi bibliografije kažejo pot, po kateri se je odkrivala in spoznavala naša duševna dediščina, in so mera naše znanstvene discipliniranosti in metodičnosti. V dokaz za to opozorim na imena iz Prešernove okolice: Dagarin, Crobath, Blaznik Blaž, ki so se že v prvem zvezku zaokrožila v intimno enoto. Iskrenost, ki preveva povečini vse sestavke, daje toploto in domačnost, ki je dela te vrste po svoji naravi navadno ne morejo imeti. Tako bo to delo v celoti izpolnilo naloge, ki jih ima dobra zgodovina: monumentalnost, poučenje in kritiko. Da nam je bilo to delo še posebej potrebno, vidimo zlasti, če primerjamo sporedno izhajajočo Narodno enciklopedijo, kjer pri goli zunanji zasnovi vse te prednosti za nas ne veljajo in v tem lucusu a non lucendo visijo naša imena brez ozadja in zveze.

Pri podrobnem pregledu prvega leksikonovega zvezka, ki iudicira 449 imen, moramo ugotoviti način, po katerem se obravnava vsa snov. Zasnutek skuša biti enoten v tem, da obravnava večje historične osebnosti široko po njihovi pomembnosti in z vsem znanstvenim aparatom (n. pr. Čop, Dalmatin); ta širina se naravno krči, čim bližja sedanosti je osebnost in čim negotnejši so še znanstveni pripomočki (n. pr. Aškerc, Dežman); pri zaključenih osebnostih, ki še žive, imamo poizkus, njihovo delo kot celoto oceniti (n. pr. Detela Fr.), dočim imamo sicer pri živih načelno samo suhe podatke o življenju in delih, kakor jih je navedla oseba sama. To načelo, odgovarjajoče zgodovinski in znanstveni pravičnosti — manj ustrezajoče naročniku —, je tu pa tam našlo svojo neupravičeno izjemo, ker oseba še ni zaključena (n. pr. Fr. Bevk) ali za tolikšno obdelavo ni dovolj pomembna (n. pr. Chráska); v tem oziru bi nekaj imen brez škode lahko izostalo. Načela zgodovinske pomembnosti seveda vsi sodelavci niso enakomerno mogli spolniti, ker je končno vsak sestavek izraz osebnosti pisarjeve, zlasti njegove znanstvene godnosti in ambicije. Tako nam je zlasti Kidrič podal vrsto monografij o ljudeh, o katerih smo dosedaj imeli le kratko biografijo ali pa nič. Tu najdemo zbrano v enoto dejstvo poleg dejstva, vse, kar je mogoče najti

in celo vrsto docela novih ugotovitev in izsledkov. Pri člankih o Bohoriču, Čopu (z literaturo v treh stolpcih), o Dalmatinu (kjer najdemo celo vse ohranjene primerke Biblije), strmimo in občudujemo glosartorsko akribijo pisateljevo. Izčiščeni in stvarno umerjeni so članki o politikih, na prvem mestu Lončarjevi, zlasti o Bleiweisu, dalje Pirjevčevi, med katerimi utegne biti najlepši o Dermoti, dočim je o Dežmanu mogoče pretesen. Pri novejši literaturi, ki jo obravnava Grafenauer, in je zgodovinska dognanost šele malo pripomogla do pravične sodbe, je delo težje. Lep je članek o Aškercu, dočim zlasti Ivan Cankar po metodi in oceni najbrž ne bo zadovoljil, ker je ta osebnost povprečno že bolj točno dognana. Ko omenja Ibsenov formalni vpliv, bi bilo potrebneje omeniti miselni vpliv Nietzschejev, zlasti ker mu ga je njegov najstrožji kritik E. Lampe najbolj očital. Beseda o kritikih C. del bi tudi spadala k stvarni ocenitvi, dočim ne vidim upravičenosti, da znanstvenik navaja tuje domislice tam, kjer mora sam podati sklep. Prav pa bi bilo, ko bi pri Aškercu na str. 17. levo našli vir za njegov formalni razvoj, t. j. Levčevo korespondenco, objavljeno v Aškercovi čitanki II. izd. — V zunanji obravnavi ne vidimo pri piseli leksika še tiste enotne črte, ki bi napravila delo res homogeno — nikakor ne uniformirano! — na več mestih se pri izvestnih pisarjih jasno čutijo idejna nesoglasja in pritanje osebnega mišljenja in naziranja, ki takemu delu ni v prid, zlasti ni tak kompendij mesto za polemične izjave. Razgled v prvem zvezku bo gotovo pripomogel do še večje enote v naslednjih poglavjih. — Glede pravopisa tujk je uredništvo šlo preko Breznikovega pravopisa, ki ga je sprejela šola in se splošno nanj opiramo. V leksiku prevladujejo fonetične: biblijoteka, bibliografija, historijograf (str. 1. vendar historiograf in dialektološki), str. 104. rabi nacionalnost a fiziognomijo. — Menja se čustvo in čustvo in srečujemo vseh vrst polja: gospodarsko, literarno, prosvetno. Izmed tiskovnih napak omenjam, da na str. 36. levo spodaj mora stati: izpovedna nam. izpovedana odkritosrčnost, str. 76. levo zgoraj: Marijino soho nam. sobo, str. 12. desno farška nam. turška potuhnjenost. Pisca s kratico Vr. na str. 35. ne najdemo spredaj; šifra utegne biti tiskovna pomota?

Vesela je misel po 50 letih trpkega VI. dunajskega soneta: »Naučni slovník hočete izdati.« Naš leksikon ga je preklical za sedanost in za dobo za njim. Brez te knjige ne sme biti noben izobražen Slovenec in nihče, ki hoče o nas kaj vedeti.

France Koblar.

Zvonimir Kosem: **Morje**. Drama v štirih dejanjih. V Ljubljani, 1924. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna. Str. 91. — Troje moških in troje ženskih tipov si stoji tu nasproti. Oba zmerna, vsakdanja človeka, Palmira in Milkovič, postaneta povprečna zakonca, dočim druga dva moška, kapitan Blagovič, izreden idealist in advokat Vrtačnik, materialist in plitek ljubimec ter brezvesten mož, zapleteta dramo do katastrofe. Tako izgubi gospa Milanovičeva obe hčeri,